

بررسی فقهی و حقوقی
مبانی و مشروعیت
بیت کوین

www.ketab.ir

سید مصباح الهدی جبارزاده (جباری)

سرشناسه: جبارزاده، سیدمصباح الهدی، ۱۳۶۹ -
 عنوان و نام پدیدآور: بررسی فقهی و حقوقی مبانی و مشروعیت
 بیت کوین / سیدمصباح الهدی جبارزاده (جباری).
 مشخصات نشر: بهشهر: انتشارات پاپلی جبارزاده، ۱۴۰۳.
 مشخصات ظاهری: ۲۱۳ ص؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
 شابک: ۲۲۰۰۰۰۰ ریال : ۹۷۸-۶۲۲-۹۴۳۸۴-۵-۹
 وضعیت فهرست نویسی: فیا
 یادداشت: کتابنامه: ص. [۲۰۵] - ۲۱۳.
 موضوع: بیتکوین (فقه) -- ایران Iran -- Bitcoin (Islamic law)
 بیت کوین -- قوانین و مقررات -- ایران
 Bitcoin -- Law and legislation -- Iran
 ارز مجازی (فقه) -- ایران Iran -- Digital currency (Islamic law)
 ارز مجازی -- قوانین و مقررات -- ایران
 Digital currency -- Law and legislation -- Iran
 رده بندی کنگره: ۱۹۸/۱BP / ۸۶
 رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۷۹ شماره کتابشناسی ملی: ۹۶۲۰۷۸۵
 اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیا

شناسنامه

عنوان: بررسی فقهی و حقوقی مبانی مشروعیت بیت کوین
 نویسنده: سید مصباح الهدی جبارزاده (جباری)
 ناشر: انتشارات پاپلی جبارزاده
 طراحی جلد: گرافیک جوانه
 صفحه آراء: محمد جواد واعظی
 تیراژ: ۱۰۰۰
 نوبت و تاریخ چاپ: اول ۱۴۰۳
 شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۴۳۸۴-۵-۹
 قیمت: ۲۲۰۰۰۰ تومان

انتشارات پاپلی جبارزاده

بهشهر: خیابان امام، جنب بانک ملی مرکز،
 مجتمع تجاری و اداری پدیده، طبقه دوم
 تلفن: ۹۱۲۱۵۱۴۸۹۶

فهرست

۱۱.....	چکیده.....
۱۳.....	مقدمه.....
۱۷.....	فصل اول: مفهوم شناسی.....
۱۹.....	گفتار اول: کلیات.....
۱۹.....	الف) بیان مساله.....
۲۲.....	ب) سوال‌های پژوهش.....
۲۳.....	ج) فرضیه‌های پژوهش.....
۲۴.....	د) پیشینه پژوهش.....
۲۴.....	ذ) حدود پژوهش.....
۲۵.....	ر) اهداف پژوهش.....
۲۵.....	ز) روش شناسی پژوهش.....
۲۶.....	گفتار دوم: مفاهیم.....
۲۶.....	مفهوم شناسی واژگان.....
۲۶.....	الف- پول.....
۲۷.....	۱- پول به عنوان واسطه‌ی مبادله.....
۲۸.....	۲- پول به عنوان معیار سنجش ارزش (واحد شمارش).....
۲۸.....	۳- پول به عنوان وسیله‌ی حفظ ارزش.....
۲۹.....	۴- پول به عنوان وسیله‌ی پرداخت‌های آتی.....
۳۰.....	ب- مفهوم مالیت پول.....
۳۵.....	ج- مثلی یا قیمی بودن پول.....

۳۹.....	د- تاریخچه پیدایش پول
۴۰.....	۱- مبادلات پایاپای
۴۰.....	۲- پول کالایی
۴۱.....	۳- پول فلزی
۴۲.....	۴- نظام‌های پول فلزی طلا و نقره
۴۴.....	۵- پول کاغذی
۴۶.....	۶- پول تحریری
۴۷.....	۷- پول الکترونیکی
۴۸.....	تفاوت پول الکترونیکی با پول سنتی
۵۱.....	۸- پول مجازی
۵۴.....	انواع پول مجازی
۵۶.....	۱- اتریوم (Ethereum-ETH)
۵۷.....	۲- ریپل (Ripple-XRP)
۵۸.....	۳- آیوتا (IOTA-MIOTA)
۵۹.....	۴- دَش (Dash-DASH)
۵۹.....	۵- بلاکچین (Blockchain)
۶۱.....	۶- لایت کوین (Litecion-LTC)
۶۲.....	دلایل توسعه‌ی پول مجازی
۶۳.....	تفاوت پول مجازی و پول الکترونیکی
۶۵.....	تفاوت پول سنتی و پول مجازی
۶۷.....	۹- پول رمزی
۷۵.....	فصل دوم: بررسی فقهی و حقوقی مبانی و مشروعیت بیت کوین
۷۷.....	مقدمه
۷۷.....	گفتار اول: شبهات و استفتانات وارده‌ی فقهاء بر بیت کوین

- ۱- ماهیت بیت کوین از منظر فقه فردی ۸۱
- ۲- پول بودن بیت کوین ۸۲
- ۳- مالیت اعتباری بیت کوین ۸۵
- ۴- مثلی و یا قیمی بودن بیت کوین ۹۰
- ۵- پشتوانه و صادر کننده بیت کوین ۹۲
- ۶- ربوی بودن یا نبودن بیت کوین ۹۶
- ۷- غرری بودن یا نبودن بیت کوین ۹۹
- ۸- خصوصی یا عمومی بودن بیت کوین ۱۰۵
- ۱۰- مال مادی یا غیر مادی بودن بیت کوین ۱۱۰
- ۱۱- منقول یا غیر منقول بودن بیت کوین ۱۱۲
- ۱۲- مصرفی یا قابل بقاء بودن بیت کوین ۱۱۲
- گفتار دوم: ماهیت بیت کوین از منظر فقه حکومتی ۱۱۳
- ۱- قاعده لاضرر ۱۱۳
- ۲- قاعده احترام ۱۱۶
- ۳- قاعده مصلحت حفظ نظام و سوق المسلمین ۱۱۸
- ۴- قاعده عدالت ۱۲۵
- ۵- قاعده نفی سبیل ۱۲۸
- گفتار سوم: ماهیت بیت کوین از منظر فقه معاملاتی ۱۲۹
- ۱- بیع تلقی کردن بیت کوین ۱۳۲
- ۳- مهریه تلقی کردن بیت کوین ۱۳۸
- فصل سوم: لوازم و بررسی فقهی بر قانونی سازی بیت کوین ۱۴۱**
- مقدمه ۱۴۳
- گفتار اول: لزوم قانونی سازی ۱۴۳
- ۱- ریسک‌های قانونی سازی در حوزه ارزهای رمزنگاری شده (بیت کوین) ۱۴۶

- ۲- پولشویی ۱۵۰
- ۴- مشخص نبودن مبدا و مقصد تراکنش ها ۱۵۱
- ۵- صحنه جرم و تحصیل دلیل قانونی در جرایم سایبری ۱۵۲
- ۶- دانش فنی پلیس و دستگاه های امنیتی ۱۵۳
- ۷- اقدامات تروریستی ۱۵۳
- ۸- خطر ملاحظه شده در معاملات بیت کوین ۱۵۴
- ۹- عوامل خطر شبکه و بیت کوین ۱۵۵
- ۱۰- عوامل خطر در بازار مبادله ۱۵۸
- گفتار دوم: راه های قانونی ساختن بیت کوین در کشورها ۱۶۲
- ۱- قانونی سازی بیت کوین در ایران ۱۶۴
- ۲- رویکرد فقهی بر قانون سازی بیت کوین ۱۶۸
- ۳- موازین فقهی بر تصویب بیت کوین ۱۶۹
- ۴- وضعیت احکام ترخیصی در حوزه قانون گذاری ۱۷۲
- ۵- موازین فقهی بر عقلانی بودن مراجع تصویب بیت کوین ۱۷۴
- گفتار سوم: رویکرد حقوقی بر قانونی ساختن بیت کوین ۱۷۷
- ۱- قانون گذاری ایده آل ۱۷۷
- ۲- پول تلقی کردن بیت کوین ۱۸۰
- ۳- بیمه کردن مالکین بیت کوین به عنوان حق معنوی ۱۸۰
- ۴- ایجاد رمز ارز (واحد بیت کوین) خصوصی ۱۸۱
- ۵- ایجاد رمز ارز (بیت کوین) ملی ۱۸۲
- ۶- ارتقای دانش فنی دستگاه های امنیتی فضای سایبری ۱۸۳
- ۷- تعیین حوزه های قانون گذاری ارز دیجیتال ۱۸۵
- ۸- تعیین شاخص های قانونی گذاری ارز دیجیتال ۱۸۶
- فصل چهارم: نتیجه گیری و راهکارها ۱۸۹

نتیجه گیری ۱۹۱

راهکارها ۱۹۸

منابع و مأخذ ۲۰۳

منابع فارسی ۲۰۵

منابع عربی ۲۰۶

مقالات ۲۰۶

جزوه و تقریرات ۲۰۹

منابع انگلیسی ۲۰۹

نمایه ۲۱۰

چکیده

هر جامعه ای، نیازمند قانون است و این را غالب مکاتب علیرغم اختلافات عمده شان در جزئیات پذیرفته اند. نیاز جامعه به مشروعیت بیت کوین از حیث ضرورت وجود آن برای سهولت در معاملات و قراردادهای است، زیرا بیت کوین نوعی پول مجازی و ارز دیجیتال است که تولید آن، حاصل فعالیت محاسبات زمانبری است که می توان آن را مانند سهام یا پول فلزی داد و ستد نمود و نتیجه این داد و ستد، به وجود آمدن یک نوع اعتبار مالی است که به دارنده آن، این امکان را می دهد تا بتواند به وسیله آن، خرید انجام داده و نیز به جای پول از آن برای ایفای تعهدات خویش استفاده نماید. عمده مناقشات فقهی و حقوقی بر سر بیت کوین، به خاطر مهمترین ویژگی آن یعنی نداشتن نهاد مرکزی صادر کننده و دیجیتالی بودن است؛ زیرا بیت کوین از فرمول های رمزنگاری شده برای ایجاد پروتکل های رمزنگاری جهت تأیید مالکیت و تراکنش ها بهره می برده به این صورت که تراکنش های بیت کوین به صورت همتا به همتا و بدون نیاز به واسطه ای انجام می گیرد و این امر به این معنی می باشد که برای انجام تراکنش ها نیاز به نهادهای متمرکز مانند بانک یا موسسات دیگر نیست که همین امر، باعث مخالفت تنها در استفاده از بیت کوین از جهات غرری بودن، ربوی بودن، پولشویی، تامین مالی تروریسم و مشکلات عدیده ای از این قبیل، شده است. از این رو شایسته است در تحلیل فقهی و حقوقی بیت کوین عناصر کلیدی و اجزای تشکیل دهنده برای «مشروعیت» و سپس «قانونی سازی بیت کوین»، با تحلیل مسلمات فقهی و حقوقی حاکم بر معاملات بیت کوین و تطبیق با جرایم اقتصادی، به بررسی مبانی و ادله قانونی سازی و یا ممنوعیت این معاملات در فقه و قانون ایران پرداخته و از

یافته‌های متعدد تحقیق می‌توان چنین دریافت که تحلیل استدلال‌های ارائه شده مبنی بر تشابهات کارکردی معاملات بیت کوین با دیگر معاملات، به نوعی بیانگر مشروعیت این معاملات است و می‌توان با سازوکارهای حقوقی و قانونی، مشکلات عدیده را از بین برد.

کلید واژه‌ها: بیت کوین، مشروعیت، جرائم اقتصادی، پول مجازی، قانونی سازی.

مقدمه

با قدمتی کمتر از یک دهه، بیت کوین و سایر ارزهای مجازی تأثیر عمده‌ای در کشور ما داشته‌اند و ثابت شده است که یک چالش منحصر به فرد در سیستم پرداخت و معاملات، در سراسر جهان و کشور ما برای سرمایه‌گذاری می‌باشند. معرفی سریع و انتشار تغییرات فن‌آوری بیت کوین در کل جامعه، از جمله بلاکچین که به عنوان پایه رمزنگاری بیت کوین فعالیت می‌کند، به گونه‌ای است که حتی از توانایی قانون و مقررات برای حفظ و کنترل سرعت پیشرفت و همگانی شدنش، پا پیش گذاشته است. به عنوان مثال تنها در طول سال ۲۰۱۹، قیمت بازار بیت کوین ۱۷۳۵٪ افزایش یافت، از حدود ۹۷۰ دلار به ۱۷۲۹۲ دلار رسیده و باعث هیجان و سهولت و بهره‌مندی سرمایه‌گذار در معاملات شد.^۱

بیت کوین یک سیستم پرداخت گسترده انفرادی در اینترنت می‌باشد که برای تأمین و کنترل عرضه پول خود به یک منبع مرکزی، متکی نیست. در عوض، شبکه بیت کوین متشکل از رایانه‌هایی در سراسر جهان است که نرم افزار بیت کوین را فعال می‌کنند، نرم افزاری که پروتکل اجرای معاملات بیت کوین را اجرا می‌کند. کاربرانی که می‌خواهند به شبکه بپیوندند می‌توانند نرم افزار را بارگیری کنند و حسابی کاربری ایجاد کنند که از طریق آن می‌توان «پول الکترونیکی» را به حساب‌های دیگر منتقل کنند، استقبال گسترده از بیت کوین در چند سال اخیر، به دلیل وجود مزیت‌ها و معایب فراوان، همچون نحوه محاسبه مالیات بر درآمد، امکان از میان رفتن ثبات مالی و خروج سرمایه از بازارهای مولد، تضعیف پول‌های

^۱ Tara Mandjee, ۲۰۱۹, Bitcoin, its Legal Classification and its Regulatory Framework,

ملی و به خطر افتادن شهرت بانک‌های مرکزی را در مرکز توجه سیاستگذاران و مراکز تصمیم ساز جهانی، قرار داده است. تمام فعالیت‌ها در این ارزش غیرمتمرکز از جمله انتشار، پردازش و اعتبارسنجی، تحت شبکه بوده و هیچ سرویس دهنده‌ی مرکزی یا موسسه مالی برای کنترل و دخالت در این فرایند، وجود ندارد.^۱

رویکردها و نظرات مختلفی در مورد چیستی و کارکرد فقهی و حقوقی بیت کوین در میان کارشناسان حوزه فضای مجازی، اقتصاد دانان و فقهاء و فعالان اقتصادی وجود دارد.^۲ یکی از مهمترین دلایل فراگیر شدن ارزهای مجازی، مزیت‌های منحصر به فردی است که در اختیار استفاده کنندگان قرار می‌دهد از جمله سرعت و کارایی بالا در پرداخت، مخصوصاً پرداخت‌های برون مرزی و همچنین حذف هزینه‌های عملیاتی اضافی که توسط نهادهای واسط، دریافت می‌شود.^۳

در کنار مزایای مطرح شده، این نوع پول خطراتی نیز در بر دارد که باعث شده است دولت‌ها در قبال آن مواضع متناقضی بگیرند. از جمله این خطرات می‌توان به خطر پولشویی، استفاده در عملیات‌های تروریستی و فرارهای مالیاتی اشاره نمود که همه‌ی اینها به دلیل ماهیت رمزنگاری شده این نوع پول‌ها، بسیار محتمل است.

از زمان ورود ما به تحقیق و مطالعه پیرامون مسأله‌ی بیت کوین از سال ۱۳۹۷ و رصد و احصاء وب سایت‌های مربوط به استخراج بیت کوین و مهم شدن و در مرکز توجه قرار گرفتن بحث ارزهای دیجیتال و بالا رفتن قیمت بیت کوین که بیشتر مردم کشور ما به دنبال سرمایه‌گذاری در این حوزه بوده اند. لذا این موضوع باعث شد به

^۱ Edward V. Murphy, ۲۰۱۵, Bitcoin: Questions, Answers and Analysis of Legal Issues, congressional research service, informing the legislative debate since ۱۹۱۴, p ۲

^۲ فرصت‌ها و تهدیدهای تجارت الکترونیک؛ پدیده‌ی پول مجازی در فضای مجازی، خبرگزاری جمهوری اسلامی،

۱۳۹۳/۸/۲

www.irna.ir/news/۸۱۳۶۱۲۳۱

^۳ معاونت پژوهش‌های زیربنایی و امور تولیدی، ۱۳۹۳/۲/۸، بیت کوین ابزاری نوین در نظام پرداخت‌های

الکترونیکی، دفتر مطالعات ارتباطات و فناوری نوین، ص ۲.

طور جدی‌تر روی این موضوع کار کنیم و مطالعات خود را به صورت فقهی و حقوقی بیان نماییم. نو بودن و تازگی این بحث از یک طرف و کمبود مراجع، به ویژه زبان فارسی، ما را بر آن داشت که برای درک بهتر موضوع، شروع به سازمان دهی مطالعات خود در فضای پولی بیت کوین کرده و مشروعیت این ارز را به اثبات برسانیم.

همچنین اظهارنظرهای متفاوت مسئولان و مدیران اجرایی کشور نشان دهنده‌ی عدم وجود اجماع و اتفاق نظر روی موضوع بیت کوین بود که این امر نیز محرکی برای ما شد تا با بررسی و پژوهش در این زمینه، سهم خود را در راستای شناساندن عمیق‌تر موضوع بیت کوین از منظر فقهی و حقوقی و فراهم کردن بستر مناسب برای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری و قانونی‌سازی امر، ادا کنیم. از آنجا که سیاست‌ها، قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران تابع شریعت می‌باشد. لذا در این پژوهش بررسی می‌شود که آیا استفاده از چنین پول‌هایی از منظر فقه و احکام شریعت جایز می‌باشد یا خیر؟ چگونه و در چه صورتی می‌توان از ابتدای موضوع بر مبانی فقهی سخن گفت؟ به عبارت دیگر؛ چگونه می‌توان براساس مبانی فقهی درباره مسأله‌ی حکم صادر کرد و آن را شرعی یا غیرشرعی دانست؟